

Atribucijski stil mladih adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji

Pedić, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:290915>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju
Preddiplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Paula Pedić

Atribucijski stil mladih adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obite

Završni rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Preddiplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Atribucijski stil mlađih adolescenata iz dvoroditeljskih i
rastavljenih obitelji

Završni rad

Studentica:

Paula Pedić

Mentorica:

Doc.dr.sc.Marina Nekić

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Paula Pedić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Atribucijski stil mladih adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2017.

Sadržaj:

Sažetak.....	1
Summary.....	2
1. Uvod.....	3
1.1. Atribucijski stil.....	3
1.2. Dimenzije atribucijskog stila.....	3
1.3. Pesimistični i optimistični atribucijski stil.....	4
1.4. Bespomoćnost, beznađe i atribucijski stil.....	5
1.5. Porijeklo atribucijskog stila.....	7
1.6. Istraživanja atribucijskog stila kod djece i adolescenata.....	10
1.7. Adolescencija i roditeljska rastava.....	11
1.8. Polazište i cilj istraživanja.....	12
2. Problemi i hipoteze.....	12
2.1. Problem.....	12
2.2. Hipoteza.....	12
3. Metoda.....	13
3.1. Sudionici.....	13
3.2. Mjerni instrument.....	14
3.3. Postupak.....	15
4. Rezultati.....	16
5. Rasprava.....	22
6. Zaključak.....	26
7. Literatura.....	27
8. Prilog.....	30

Atribucijski stil mladih adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji

Sažetak

Atribucijski stil sklonost je ka određenom obliku kauzalnog zaključivanja u različitim situacijama i u različito vrijeme (Abramson i sur., 1978). Predstavlja relativno stabilan obrazac objašnjavanja događaja i ukoliko nema intervencije, ostaje doživotan (Buchanan i Seligman, 1995). Djetinjstvo i rana adolescencija formativna su razdoblje za oblikovanje atribucijskog stila. Meta analize pokazuju kako roditeljska rastava često dovodi do različitih negativnih efekta kod adolescenata (Amato i Keith), kao i da adolescenti često okrivljuju sami sebe za razvod braka (Kruk, 2015). Ovisno o tome kako je proces rastave tekao, adolescenti rastavu percipiraju kao pozitivan ili kao negativan događaj (Majzub, Mansor, 2012). Pod pretpostavkom da roditeljska rastava za adolescente predstavlja negativan događaj i da adolescenti okrivljuju sami sebe za takav događaj, postavlja se pitanje primjenjuju li adolescenti takve atribucije i za druge negativne događaje u svojim životima, odnosno atribuiraju li negativne događaje samima sebi, doživljavaju li ih stabilnima i globalnima? Cilj istraživanja jest utvrditi razlikuju li se mlađi adolescenti iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji u atribucijskom stilu.

U istraživanju je sudjelovalo 98 učenika osnovnoškolske dobi (5.-7. razred), koji su ispunili revidiranu verziju Upitnika atribucijskog stila kod djece (CASQ-r).

Dobiveni rezultati ukazuju na razliku u atribuiranju negativnih životnih događaja mladih adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji, pri čemu oni iz rastavljenih obitelji imaju pesimističniji atribucijski stil atribuiranja od svojih vršnjaka iz dvoroditeljskih obitelji. Nadalje, u atribuiranju pozitivnih životnih događaja, kao i ukupnom atribucijskom stilu (kada su uzeti u obzir i pozitivni i negativni događaji) nije uvrđena razlika između mladih adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji.

Ključne riječi: atribucijski stil, mlađi adolescenti, rastavljena obitelj, dvoroditeljska obitelj, CASQ-r

Attributional style of young adolescents from intact and divorced families

Summary

Attributional style is a person's characteristic tendencies when inferring the cause of behavior or events (Abramson et al., 1978). It is a relatively stable form of explanation, and if there is no intervention, it is a permanent one (Buchanan and Seligman, 1995). Childhood and early adolescent years are formative years for attributional style development. Meta analysis show that parental divorce can lead to many negative effects in adolescents (Amato and Keith, 1991), and also researches show that adolescents perceive themselves as culprits for their parents' divorce (Kurk, 2015). Depending on how the process of divorce actually went, adolescents can perceive their parents' divorce as positive or negative life event (Majzub and Mansor, 2012). If adolescents perceive the divorce as a negative event, and blame themselves for the divorce, the question then arises if adolescents also use that kind of self-blaming, stable and global attributions for other negative events in their lives?

The goal of this research was to examine attributional style of young adolescents from intact and divorced families. 98 students (grades 5.-7.) have participated in the research by taking revised version of Children's attributional style questionnaire (CASQ-r).

The results showed that young adolescents from divorced families have more pessimistic attributional style than their peers from intact families regarding negative life events. However, there is no difference between these two groups in attributing positive life events, and also there is no difference in overall attributional style (when both positive and negative events are taken into consideration)

Key words: attributional style, young adolescents, intact families, divorced families, CASQ-r

1. Uvod

1.1. Atribucijski stil

Puno prije postojanja psihologije kao zasebne znanosti, ljudi su se bavili razmišljanjem i objašnjavanjem uzroka događaja, u nadi da će im isto pomoći u konstruiranju predvidive realnosti. Publikacijom istraživanja Abramsona, Seligmana i Teasdalea (1978)¹, psiholozi ovoj pojavi različitog objašnjavanja događaja pridaju veliku važnost, odnosno, zanima ih zašto određene individue preferiraju jedan odnosno drugi način interpretiranja istog događaja. Generalna definicija atribucijskog stila zapravo je vrlo jednostavna: To je tendencija svake individue da ponudi različita objašnjenja za određene događaje (Dewhirst, 2013) . Iako je definicija atribucijskog stila prilično intuitivna, kompleksnost istraživanja ovog fenomena javlja se kada se pokuša objasniti kako mjeriti i operacionalizirati atribucijski stil, odnosno kako operacionalno definirati atribucijski stil. Neka od pitanja koja se pri tome postavljaju su; kakvi nas događaji zanimaju, kakve nas vrste objašnjenja zanimaju, koji aspekti različitih objašnjenja nas zanimaju, koliku konzistentnost u objašnjenjima očekujemo da bismo nešto mogli okarakterizirati kao stil i sl. (Buchanan i Seligman, 1995). U ovom radu pod atribucijskim stilom označavat će se točan način na koji netko objašnjava uzroke pozitivnih i negativnih događaja koji uključuju navedenu osobu, kroz tri dimenzije.

1.2. Dimenzije atribucijskog stila

Da bi se u potpunosti moglo zaključivati o atribucijskom stilu određene individue ili grupe, potrebno je ispuniti nekoliko uvjeta. Prvi uvjet jest sagledati atribucije na tri osnovne dimenzije kojima je atribucijski stil definiran. Te tri dimenzije su internalnost-eksternalnost, stabilnost-nestabilnost i globalnost-specifičnost. Drugi uvjet je zadovoljen kada su te tri dimenzije međusobno povezane.

Prva dimenzija odnosi se na postavlja li pojedinac objašnjenja određenih događaja u svoj lokus kontrole, ili pak traži izvanjska objašnjenja za određeni događaj. Primjerice, internalno ili dispozicijsko atribuiranje događaja značilo bi pripisivanje uzroka tog događaja vlastitim osobinama ličnosti, mogućnostima ili osjećajima. S druge strane,

¹ Abramson, Seligman, Teasdale (1978) proučavali su naučenu bespomoćnost kod ljudi, a

eksternalno ili situacijsko atribuiranje značilo bi pripisivanje uzroka nekog događaja ili ponašanja nekim situacijskim odrednicama ili faktorima.

Nadalje, u proučavanju nečijih atribucija potrebno je obratiti pozornost na to vjeruje li netko da je određeni događaj ili ponašanje posljedica nekog uzroka koji je stabilan i nepromjenjiv (stabilna atribucija) ili pak nestabilan, odnosno promjenjiv (nestabilna atribucija). Posljednja dimenzija, globalnost nasuprot specifičnosti, podrazumijeva shvaćanje uzroka događaja kao presudnog i za ostale životne događaje, nasuprot uvjerenju o jedinstvenosti djelovanja toga uzroka.

Drugi uvjet je ispunjen onda kada ove tri dimenzije kod određene individue, koreliraju statistički značajno. Međutim, treba naglasiti da psiholozi nikada ne očekuju savršeno slaganje ovih dimenzija, dijelom zbog toga što je atribucijski stil samo jedna od dimenzija koja utječe na stvarne kauzalne interpretacije događaja koje osobe nude i također zbog podložnosti atribucijskog stila promjeni tijekom vremena (Buchanan i Seligman, 1995).

1.3. Pesimistični i optimistični atribucijski stil

Sukladno ranije navedenim dimenzijama atribucijskog stila, moguće je razlikovati optimistični i pesimistični atribucijski stil. Pesimistični atribucijski stil karakterizira one pojedince koji uzroke negativnih događaja interpretiraju internalno, odnosno misle da su sami uzrokom takvog događaja, nadalje smatraju da je uzrok negativnog događaja stabilan i nepromjenjiv te generaliziraju negativnost jednog događaja i na ostale povezane događaje ili ponašanja (Abramson i sur., 1978). Primjerom objašnjeno; ukoliko adolescent dobije lošu ocjenu iz matematike (negativni događaj) te smatra kako je to zbog toga što je nedovoljno pametan (internalno), točnije što nikada neće biti dovoljno pametan za matematiku (stabilna atribucija) te zaključi kako je jednostavno loš u školi (globalna atribucija), onda je njegov ili njezin atribucijski stil pesimističan za negativne događaje. S druge strane, netko tko isti ovaj događaj pripisuje situaciji, primjerice buci za vrijeme ispita (eksternalno) i smatra da je uzrok dobivanja loše ocjene promjenjiv (nestabilno) te ne generalizira neuspjeh u matematici na neuspjeh u školovanju općenito (nestabilno) ima optimističan atribucijski stil za negativne događaje. Za pozitivne događaje vrijedi obrnuta logika: oni pesimističnog stila interpretiraju uzroke takvih događaja na nestabilan, specifičan i eksternalan način, a

oni optimističnog atribucijskog stila uzrok pozitivnog događaja atribuiraju internalno, globalno i stabilno.

Parashar (2009) navodi kako optimističan atribucijski stil pomaže u inhibiranju osjećaja bespomoćnosti, dok pesimistični atribucijski stil facilitira bespomoćnost.

1.4. Bespomoćnost, beznade i atribucijski stil

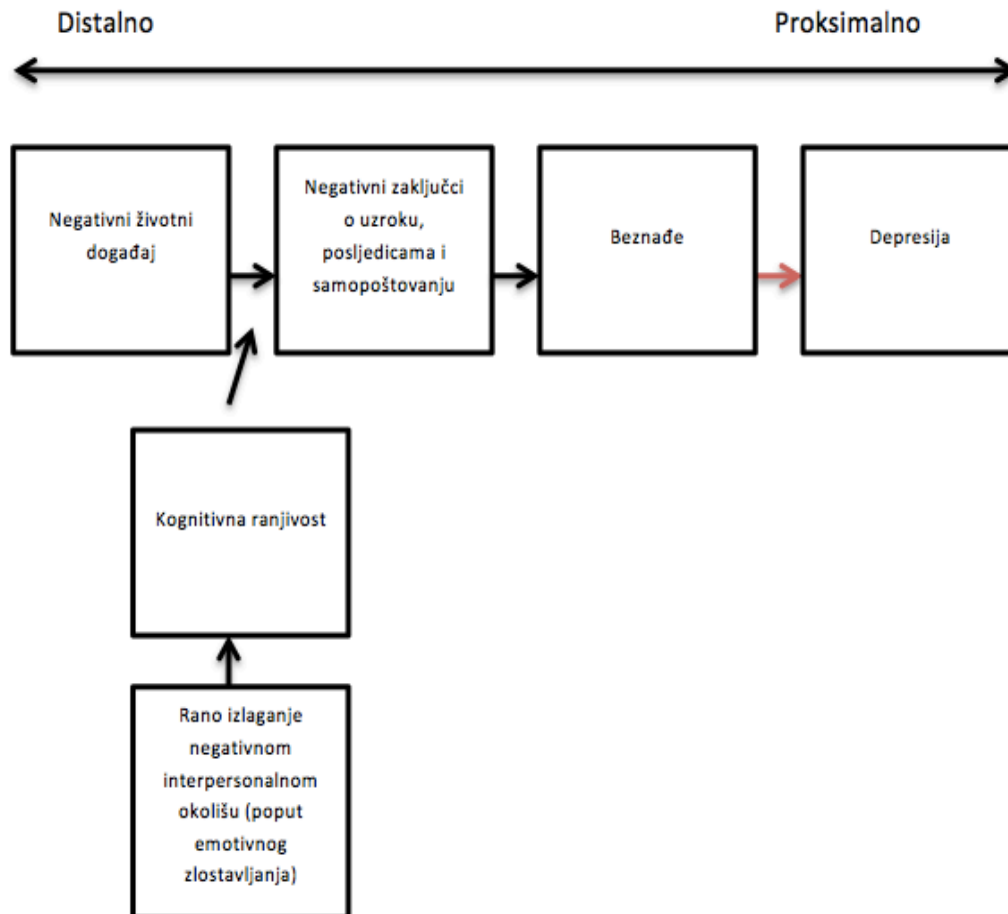
Prema Seligmanovoj teoriji (1972) bespomoćnosti pesimistični atribucijski stil i naučena bespomoćnost povezani su na način da pesimistični atribucijski stil povećava vjerojatnost razvijanja naučene bespomoćnosti, ali jednako tako prolongirana ekspozicija nekontrolabilnim i bezizalnim događajima može kod nekoga dovesti do samog razvitka pesimističnog atribucijskog stila (Nemade, Reiss i Dombeck, 2007). Ukratko, Seligman (1972) tvrdi kako ponovljeno izlaganje nekontrolabilnim i negativnim životnim događajima, graudirano dovodi do uvjerenja o bezizlanosti situacije i osjećaja bespomoćnosti. Takav osjećaj bespomoćnosti onda rezultira depresijom. Glavna zamka ove teorije jest što nije mogla objasniti zašto neki pojedinci stvarno razviju depresiju nakon ponovljenog izlaganja nekontrolabilnim događajima, a drugi ne.

Dodefinirana teorija bespomoćnosti sugerira da se depresija ne pojavljuje samo zbog bespomoćnosti, već i zbog beznada. Naime, prema teoriji beznada, depresija se javlja zbog negativnog razmišljanja u kojem individue okrivljuju sebe za negativne životne događaje, misle kako su uzroci takvih negativnih događaja permanenti i pretjerano generaliziraju negativnost jednog događaja ili ponašanja i na ostale aspekte života.

Dakle, Abramson, Metalsky i Alloy (1978) u dodefiniranoj teoriji bespomoćnosti ili Teoriji beznada pokušavaju dat odgovor na pitanje zašto neki pojedinci stvarno razviju depresiju nakon ponovljenog izlaganja nekontrolabilnim događajima, a drugi ne uvodeći koncept beznada kao ključni faktor u razvitku depresije. Beznade je, prema autorima, očekivanje averzivnog ishoda nekog događaja ili ponašanja, ili očekivanje da se željeni ishod naprosto neće dogoditi, bez obzira na to što pojedinac učini. U atribucijskom diskursu to bi značilo da kauzalne atribucije koje pojedinci stvaraju o određenim negativnim događajima posreduju u odnosu bespomoćnosti i depresije.

Naime, oni koji negativne događaje atribuiraju internalno, stabilno i globalno (ili pesimistično, beznadno) imaju veću vjerojatnost razvitka depresije, od onih optimističnog atribucijskog stila za negativne događaje. Međutim, opet se postavlja

pitanje: kako netko stječe optimističan ili pesimističan atribucijski stil? Koje je porijeklo atribucijskog stila?

Slika 1. Shematski prikaz teorije beznada (preuzeto iz Haefel i sur., 2008)

1.5. Porijeklo atribucijskog stila

Atribucijski stil na mnogo načina utječe na mentalno i fizičko zdravlje (Lin, 1990), a upravo je to i jedan od glavnih razloga njegova intenzivnog proučavanja. Pod pretpostavkom da je pesimistični atribucijski stil povezan s brojnim negativnim posljedicama po mentalno i fizičko zdravlje, postavlja se pitanje kako atribucijski stil uopće nastaje i je li ga moguće izmijeniti. Jedan od načina ispitivanja porijekla atribucijskog stila je kroz zasebno proučavanje svake od njegovih determinanti:

a) Diferencijalna povratna informacija iz škole

Dweck, Davidson, Nelson i Enna (1978) proučavali su ponašanje učitelja prema djeci muškog i ženskog spola u učionici. Istraživači su zaključili kako se pozitivni i negativni komentari upućeni djeci od strane učitelja razlikuju ovisno o spolu djece. Primjerice, većina pozitivnih komentara upućenih dječacima od strane učitelja bila je povezana s intelektualnim sposobnostima tog dječaka, dok su pozitivni komentari upućeni djevojčicama sadržavali statistički značajno manje opservacija o njihovim intelektualnim sposobnostima u odnosu na dječake. Međutim, za negativne komentare dobiveni su zrcaljeni rezultati. Učitelji su značajno više isticali intelektualne (ne)sposobnosti djevojčica, nego dječaka u svojim negativnim komentarima. Dweck et al. (1978) ističu kako učiteljske spolno diferencijalne povratne informacije utječu na razlike u atribucijskom stilu mlađih adolescenata. Tako djeca koja povratne informacije dobivaju prema tipično «ženskom» obrascu atribuiraju svoje neuspjehe vlastitim nesposobnostima, dok oni koji dobivaju povratne informacije prema tipično «muškom» obrascu neuspjehe atribuiraju nedovoljnom zalaganju. Međutim, potrebno je naglasiti kako u novijim istraživanjima ovakvi rezultati nisu replicirani (primjerice Heller i Parsons 1981.), što može upućivati i na promijenjen društveni položaj i odnos prema ženskoj populaciji.

b) Modeliranje

Jedan od načina učenja je putem modeliranja. Bandura (1977) u svojem pionirskom radu navodi kako djeca uče i ponašanja i uvjerenja, bila ona dobra ili loša putem modeliranja. U djetinjstvu i ranoj adolescenciji primarni skrbnici djeteta najčešći su

model od kojega dijete uči i koje dijete oponaša. Moguće je da djeca na taj način, modeliranjem, stječu i vlastiti atribucijski stil. Primjerice, atribucijski stil djece i roditelja značajno je i pozitivno povezan; u jednoj studiji majčin atribucijski stil za negativne događaje bio je pozitivno povezan s atribucijskim stilom djece (Seligman et al, 1984). Međutim, potrebno je naglasiti kako značajna korelacija roditeljskog i dječjeg atribucijskog stila ne implicira uzročnost, odnosno ne može se direktno tvrditi kako je roditeljski atribucijski stil utjecao na dječji.

c) Genetski utjecaj

Schulman, Keith i Seligman (1991, prema Buchanan i Sleigman, 1995) izvještavaju o vsokoj, pozitivnoj i statistički značajnoj korelaciji atribucijskog stila monozigotnih blizanaca, dok u dizigotnih blizanaca ne nalaze povezanost atribucijskog stila. Ovakvi rezultati sugeriraju mogući doprinos genetske komponente u razvitku atribucijskog stila.

d) Dodefinirana teorija naučene bespomoćnosti- prema dodefiniranoj teoriji naučene bespomoćnosti, posebna sekvenca događaja dovodi do simptoma bespomoćnosti - kognitivnih, emocionalnih i motivacijskih deficita (Abramson, Seligman i Teasdale, 1978). Sve započinje kada se individua susretne s nekontrolabilnim događajem, odnosno, kada ne percipira svoje akcije utjecajnim u odnosu na taj događaj. Budući da svaka osoba želi vjerovati kako je svijet u kojemu živi predvidljiv i siguran, individua koja se susretne s takvim nekontrolabilnim događajem, pokušava pronaći objašnjenje uzroka vlastite nesposobnosti kontrole nad događajem. Ukoliko je vlastito objašnjenje nekontrolabilnog događaja atribuirano i stabilnom uzroku, za tu osobu se u budućnosti također očekuje da će i buduće događaje u svom životu smatrati nekontrolabilnima. Dakle, ukoliko određena osoba osim što određeni događaj smatra nekontrolabilnim, percipira i uzrok tog događaja i stabilnim, očekuje se da će ta osoba i buduće događaje percipirati kao nekontrolabilne što je i osnovna ideja teorije naučene bespomoćnosti. Abramson i sur. (1978) nadalje kažu kako ponovljena iskustva s nekontrolabilnim događajima dovode do toga da osoba razvije pesimistični atribucijski stil, dok izlaganje kontrolabilnim događajima facilitira optimistični atribucijski stil. Potporu toj tezi daju rezultati istraživanja kojega su proveli Nolen-

Hoeksema, Girgus i Seligman (1991) izvještavajući kako djeca koja iskuse roditeljski razvod ili rastavu (oboje značajni nekontrolabilni događaji) posljedično razviju pesimističniji atribucijski stil od djece čiji roditelji ostanu zajedno.

e) Povjerenje u bliskim vezama

Eisner (1992, prema Buchanan i Seligman, 1995) predlaže petu determinantu atribucijskog stila: povjerenje. Autorica smatra kako narušeno povjerenje u bliskim vezama može voditi ka pesimističnom atribucijskom stilu. Povjerenje u bliskim vezama, navodi Eisner (1992), predstavlja individualno uvjerenje o mogućnosti oslanjanja na bitne osobe u vlastitom životu. Bitne osobe su one osobe koje su intimno uključene u život individue, kao što su recimo, suprug/supruga, brat, sestra, najbolji prijatelj, prijateljica i roditelji. Prethodni radovi o povjerenju u bliskim vezama, impliciraju da je povjerenje konstrukt koji je ovisan o okolnostima (primjerice, Larzelere i Huston, 1980). Međutim, Eisner (1992) je s druge strane mišljenja da povjerenje u bliskim vezama može biti jednim od aspekata osobnosti. Atribucijski stil jedna je od karakteristika osobnosti pod utjecajem povjerenja. Točnije, Eisner (1992) pretpostavlja kako će osobe koje osjete više povjerenja u bliskim vezama, razviti i optimističniji atribucijski stil. Za razliku od toga, osobe koje ne osjećaju dovoljno povjerenja u bliskim vezama, razvit će pesimističniji atribucijski stil. Iz perspektive djeteta ili mlađeg adolescenta, to bi značilo da ukoliko roditelji (kao značajne osobe u njegovu životu), ne brinu za djetetovo fizičko, psihičko ili emocionalno blagostanje, povjerenje u odnosu roditelj-dijete se gubi te su djeca podložnija razvitku pesimističnog atribucijskog stila. Pojeddina istraživanja pokazuju kako djeca čiji se roditelji u procesu razvoda nerijetko osjećaju emocionalno zapuštenima te se boje kako će ih roditelji ostaviti, što sve može doprinjeti osjećaju nepovjerenja u odnosu roditelj-dijete (O'Connell Corcoran, 1997).

Upravo su posljednje dvije determinante atribucijskog stila od posebnog interesa u ovom istraživanju.

1.6. Istraživanja atribucijskog stila kod djece i adolescenata

Kada se provode istraživanja nad djecom i adolescentima najčešće nije dovoljno samo primjeniti jednak mjerni instrument kao za odrasle, već je potrebno adaptirati posetojeće mjerne instrumente kako bi bili primjereni dječjoj biološkoj, socijalnoj, kronološkoj dobi. Tako su Kaslow, Tannenbaum i Seligman (1984) prvi adaptirali upitnik atribucijskog stila (ASQ) autora Martina Seligmana za dječji uzrast. Upitnik atribucijskog stila kod djece (CASQ) ispituje način na koji djeca tumače uzroke pozitivnih i negativnih događaja. Upitnik sadži 24 negativna i 24 pozitivna događaja te se njime ispituju sve tri dimenzije atribucijskog stila: internalnost-eksternalnost, globalnost-specifičnost te stabilnost-nestabilnost (Vulić-Prtorić i Sorić, 2002). Dakle, budući da CASQ sadrži 48 čestica, vrlo brzo se javila potreba za kraćim upitnikom koji bi mjerio dječji atribucijski stil. John Seeley, a kasnije Kaslow i Nolen-Hoeksema (1991) revidiraju ovaj upitnik u 24 čestice dugu skalu, s 12 pozitivnih i 12 negativnih događaja, također na prethodno spomenute tri dimenzije atribucijskog stila. Revidirani upitnik atribucijskog stila kod djece pokazuje slične metrijske karakteristike kao i CASQ (Thomson, Kaslow, Nolen-Hoeksema, Weiss, 1998). Upravo zbog kraćeg vremena primjene, a sličnih metrijskih karakteristika, istraživači više probjegavaju revidiranom Upitniku atribucijskog stila kod djece (Dewhirst, 2013). U posljednje vrijeme istraživanja atribucijskog stila kod djece najčešće se svode na meta-analize istraživanja nastalih u posljednjih 20-ak godina, a koja se tiču veze između negativnih životnih događaja, atribucijskog stila i depresije (vjerojatno zbog preventivnog karaktera ovakvih istraživanja). Jedna od takvih meta-analiza je ona iz 2015. godine autora Hua, Yanga i Zhanga. Naime, ovi autori su izdvojili 86 istraživanja iz posljednjih 20 godina na djeci i na odraslim osobama, a ona istraživanja koja su se odnosila na djecu najčešće su kao mjerni instrument koristila CASQ-r (Hu, Yang i Zhang, 2015). Primjerice, u istraživanju čiji je za cilj bio utvrditi vezu između negativnih životnih događaja, atribucijskog stila i depresije kod adolescentica (Dewhirst, 2013), kao mjera atribucijskog stila adolescentica korišten je revidirani Upitnik atribucijskog stila. Iako je, atribucijski stil i dalje aktualna tema (ako je kriterij aktualnosti količina istraživanja posljednjih 20 godina na tu temu), na neka pitanja još nisu dani odgovori. Ta pitanja najviše se tiču porijekla atribucijskog stila, odnosno doprinosa pojedinih socijalnih događaja kao determinanti atribucijskoga stila. Točnije, iako je poznato da primjerice kontrolabilnost događaja utječu na atribucijski stil, i dalje nije poznato koji su to točni kontrolabilni ili nekontrolabilni događaji koji bi mogli utjecati na formiranje atribucijskog stila. Primjerice, je li rastava

jedan od takvih događaja? Izuzetak je istraživanje Mahdoodizamana, Razaghija, Amirsardarija, Hobbija i Ghaderija (2016), međutim, sudionici ovog istraživanja bili su odrasli rastavljeni ljudi, a ne adolescenti, odnosno populacija u čije se vrijeme atribucijski stil razvija.

1.7. Adolescencija i roditeljska rastava

Rana adolescencija razvojno je razdoblje koje se proteže od otprilike 10. godine (kada otprilike započinje pubertet) do 14. godine života (Rudan, 2004). Međutim, kao i za ostala razvojna razdoblja, tako je i za ranu adolescenciju kronološka dob možda najgrublji pokazatelj prelaska u ovo razdoblje. Stoga su neki od psiholoških aspekata rane adolescencije: logičnije i sustavnije promišljanje o svijetu, razumijevanje apstraktnih odnosa i kauzaliteta (Rudan, 2004). Adolescencija je, dakle, razdoblje velikih promjena i svaki adolescent uči se nositi s njima. U nošenju s promjenama, kao i u uspješnom izvršavanju razvojnih zadataka adolescencije, Ystgard, Reinhold, Hustby i Mehlum (2003) navode neke zaštitne faktore, kao i faktore rizika u suočavanju s adolescencijom i promjenama koje donosi u odnosu na djetinjstvo. Primjerice, zaštitni faktori uključuju privrženost roditeljima, religioznost, prosocijalne aktivnosti, autoritativni roditeljski stil. Čimbenici rizika su, s druge strane, zlostavljanje u djetinjstvu, impulzivnost, zlouporaba alkohola i roditeljska rastava. Adolescentima roditeljska rastava može predstavljati pogotovo težak proces, jer im je to još jedan zadatak suočavanja u razdoblju velikih promjena. Amato (2001) provodi meta-analizu s ciljem donošenja zaključka o utjecaju roditeljske rastave na socijalni i psihološki svijet adolescenta. Sažimajući rezultate 67 studija, Amato (2001) sugerira kako adolescenti iz rastavljenih obitelji, za razliku od adolescenata iz dvoroditeljskih obitelji, imaju značajno niže rezultate na mjerama akademskog postignuća, psihološke prilagodbe, samorazumijevanja i socijalnih odnosa. Nešto recentnija istraživanja, primjerice ono Thompsona, Alonza i Hasina iz 2013. godine, također sugerira negativne efekte roditeljske rastave u vrijeme adolescencije, međutim ovog puta ne za same adolescente, već za njihove potomke. Naime, ovi istraživači utvrdili su kako je roditeljska rastava u vrijeme adolescencije, značajan prediktor ovisnosti o alkoholu potomaka. Ono što ostaje nepoznicom jest, koji točno dio roditeljske rastave dovodi do maladaptivnog funkcioniranja adolescenta (ili njihovih potomaka) u prethodno navedenim životnim domenama? Na rastavu treba gledati kao na proces, a ne kao na događaj, a koji dio tog procesa- jesu li to roditeljske svađe prije same rastave, manje viđanje jednog od roditelja

nakon rastave, nemogućnost nošenja s velikom životnom promjenom, tek treba utvrditi. Dakle, iskustvo rastave za adolescenta vjerojatno je određeno različitim obiteljskim i socijalnim i psihološkim faktorima koji oblikuju samo iskustvo rastave. U prilog tome govori i činjenica da neki adolescenti roditeljsku rastavu smatraju pozitivnim događajem, kao i da izvještavaju o brojnim pozitivnim ishodima rastave (Mohi, 2015).

1.8. Polazište i cilj istraživanja

Dosadašnja istraživanja atribucijskog stila formirana su uglavnom oko teorije naučene bespomoćnosti i dodefinirane teorije naučene bespomoćnosti pa su se fokusirala na ulogu atribucijskog stila u reakciji na različite negativne životne događaje poput smrti člana obitelji, bolesti ili roditeljske rastave. Ono što je ostalo manje poznato jest utječu li i takvi, prethodno navedeni, negativni događaji na formiranje atribucijskog stila. Budući da se atribucijski stil formira u vrijeme rane adolescencije, cilj ovog istraživanja bio je provjeriti potencijalni utjecaj jednog takvog socijalnog faktora, roditeljske rastave, na atribucijski stil adolescenata. Preciznije, cilj istraživanja provjeriti je razlikuju li se adolescenti iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji u atribucijskom stilu.

2. Problemi i hipoteze

2.1. Problem

Postoji li razlika u atribucijskom stilu mlađih adolescenta iz rastavljenih² i dvoroditeljskih obitelji?

2.2. Hipoteza

Nolen-Hoeksema i sur. (1991) izvještavaju kako djeca koja iskuse roditeljski razvod ili rastavu posljedično mogu razviti pesimistični atribucijski stil te se sukladno tome očekuje kako će adolescenti iz rastavljenih obitelji imati pesimističniji atribucijski stil od adolescenata iz dvoroditeljskih obitelji.

² Termin "rastava" u istraživanju označava i razvod i rastavu

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 98 učenika od čega 49 dječaka i 49 djevojčica. Sudionici su učenici i učenice nekoliko osnovnih škola u Zadru i Zagrebu, a u vrijeme provođenja istraživanja pohađali su 5., 6. ili 7. razred osnovne škole

*Tablica 1*³ Testiranje razlika na pojedinim deskriptivnim varijablama između adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji χ^2 testom

		χ^2	df	p
Socio-ekonomski status	Pokazatelj 1	1,11	2	0,57
	Pokazatelj 2	0,00	1	0,98
	Pokazatelj 3	1,69	1	0,19
Problemi u školi	Pokazatelj 1	5,23	1	0,02*
	Pokazatelj 2	0,81	1	0,37
	Pokazatelj 3	5,55	1	0,02*
Problemi kod kuće	Pokazatelj 1	0,48	1	0,49
	Pokazatelj 2	0,14	1	0,70
	Pokazatelj 3	0,29	1	0,59
Zdravstveni problemi	Pokazatelj 1	0,09	1	0,77
	Pokazatelj 2	0,30	1	0,58
	Pokazatelj 3	0,03	1	0,86
	Pokazatelj 4	0,06	1	0,80
	Pokazatelj 5	0,11	1	0,74

*p<0,05

³ Detaljnije o *Tablici 1* u prilogu

Iz tablice 1 vidljivo je kako se mlađi adolescenti iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji razlikuju samo na dva pokazatelja problema u školi ($p < 0,05$), pri čemu djeca iz rastavljenih obitelji izvještavaju o većim problemima u školi od djece iz dvoroditeljskih obitelji.

Na ostalim varijablama nema razlike između ove dvije grupe ($p > 0,05$).

3.2. Mjerni instrument

CASQ-r (Children's attributional style questionnaire-revised) - Upitnik atribucijskog stila za djecu- revidirana verzija. Autorice ovog upitnika su Nadine Kaslow i Susan Nolen-Hoeksema (1991), a za potrebe istraživanja upitnik su prevele i adaptirale Marina Nekić i Paula Pedić (2017).

Prva verzija upitnika atribucijskog stila primjerena za djecu osnovnoškolskog uzrasta sadržavala je 48 čestica (Seligman i sur., 1984.) Upitnik je bio dizajniran za proučavanje toga kako djeca objašnjavaju pozitivne i negativne životne događaje na tri dimenzije: internalnost-eksternalnost, stabilnost-nestabilnost i globalnost-specifičnost. Depresivniji sudionik, obično negativne događaje interpretira i pripisuje stabilnom, internalnom i globalnom uzroku, dok pozitivne događaje pripisuje eksternalnim faktorima te ih doživljava nestabilnima i specifičnima. Revidirana verzija upitnika, korištena u ovom istraživanju, umjesto 48 ima 24 čestice. Od 24 čestice, 12 čestica prikazuje pozitivne, a 12 negativne životne događaje, na koje sudionik odgovara s jednim od dva ponuđena odgovora. Od 12 pozitivnih događaja, 2 događaja odgovaraju dimenziji internalno-eksternalno, 7 dimenziji stabilno-nestabilno, a preostala 3 odgovaraju dimenziji globalno-specifično. Od 12 negativnih događaja, 3 događaja ispituju dimenziju internalno-eksternalno, 6 stabilno-nestabilno te 3 događaja odgovaraju dimenziji globalno-specifično. Na primjer, internalna atribucija za negativni događaj "*Dobiješ lošu ocjenu u školi*" bila bi "*Jer sam glup*", a eksternalna "*Jer učitelj nepravedno ocjenjuje*". Nadalje, na pozitivnom događaju "*Prijatelj te pozvao na rođendansku zabavu*" moguće je očitati stabilnu i nestabilnu atribuciju. "*Taj put je napravio dobru zabavu*" primjer je nestabilne atribucije, a "*Obično radi dobre zabave*" primjer je stabilne atribucije. Naposljetku, dimenziju globalnost-specifičnost moguće je pokazati na primjeru "*Dobio si jedinicu iz kontrolnog*", atribucija "*Taj test je težak*" primjer je specifične, dok je atribucija "*Svi testovi su teški*" primjer globalnosti. Budući, dakle, da se upitnik sastoji od čestica koje se odnose na pozitivne i negativne događaje, iz upitnika je moguće dobiti tri odvojena rezultata: rezultat

na dijelu testa koji se odnosi na pozitivne događaje, rezultata za negativne događaje kao i ukupni rezultat⁴, odnosno opća tendencija atribuiranja događaja (rezultat na pozitivnim – rezultat na negativnim događajima). Što je viši rezultata za negativne događaje, a manji za pozitivne te manji ukupni rezultat, to je sudionikov atribucijski stil depresivniji, kao i obrnuto: što je niži rezultata za negativne događaje, a viši za pozitivne te veći ukupni rezultat, to je nečiji atribucijski stil manje depresivan). Također, što je veći ukupni rezultat to je nečiji atribucijski stil optimističniji, odnosno manji rezultat podrazumijeva pesimističniji atribucijski stil.

Pouzdanost tipa unutrašnje konzistencije izračunata na uzorku 1086 djece od 9-12 godina iznosila je $\alpha = 0,61$ za cijelu skalu, $\alpha = 0,53$ za pozitivne događaje i $\alpha = 0,45$ za negativne događaje. U ovom istraživanju dobiveni je manja pouzdanost tipa unutrašnje konzistencije ($\alpha = 0,17$ za cijelu skalu). Pri tome, valja postaviti pitanje faktorske strukture ovog upitnika, odnosno predstavljaju li pozitivni i negativni događaji subskale ovog upitnika te bi li se sukladno tome ovom upitniku tako trebalo i pristupati. Test-retest pouzdanost tijekom 6-mjesečnog perioda iznosila je $r=0,53$ za ukupni rezultat, $r= 0,53$ za rezultat na pozitivnim događajima i $r= 0,38$ za rezultat na negativnim događajima, uz razine značajnosti manje od 1% (Thompson, Kaslow, Weiss i Nolen-Hoeksema, 1998).

3.3. Postupak

Ispitivanje je provedeno u periodu od veljače do travnja 2017. godine. Sudionici su bili učenici 5., 6., i 7. razreda nekoliko osnovnih škola na području Zagreba i Zadra . Kako bi se ispitao dječji atribucijski stil, primijenjen je revidirani upitnik atribucijskog stila za djecu (CASQ-r), metodom testiranja papir-olovka. Od sudionika su prikupljeni i demografski podaci (razred, spol, članovi obitelji, zdravstveni problemi, odnos s vršnjacima, nastavnicima i roditeljima). Vrijeme ispunjavanja upitnika iznosilo je 10 do 15 minuta.

⁴"Ukupnim rezultatom" označavat će se opća tendencija atribuiranja događaja

4. Rezultati

Ukupno 102 učenika ispunilo je revidiranu verziju Upitnika atribucijskog stila kod djece (CASQ-r). Ovisno o tome kako su učenici odgovorili na demografsko pitanje o njihovom obiteljskom statusu ("S kim živiš?"), učenike je moguće svrstati u 4 kategorije: 1. učenici iz dvoroditeljskih obitelji; 2. učenici kojima su roditelji razvedeni/rastavljeni; 3. učenici koji žive s jednim roditeljem zbog smrti drugog roditelja i 4. učenici koji žive s jednim od roditelja zbog posla u inozemstvu drugog roditelja. Budući da su 3. i 4. kategorija sadržavale nedovoljno velik broj sudionika te budući da se istraživanje fokusiralo na razlike između djece iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji, ovi su učenici izuzeti iz istraživanja. U tablicama su prikazani deskriptivni podaci (medijan, standardna devijacija, minimalni i maksimalni rezultat te raspon) za učenike iz dvoroditeljskih (Tablica 2) i rastavljenih (Tablica 2) obitelji na revidiranom Upitniku atribucijskog stila kod djece (posebno za negativne, pozitivne događaje te ukupni rezultat).

Tablica 2 Prikaz deskriptivnih parametara (medijan, standardne devijacije, minimalne i maksimalne vrijednosti te raspona rezultata) za negativne događaje, pozitivne događaje te ukupni rezultat na CASQ-r kod adolescenta iz dvoroditeljskih obitelji (N=82)

Rezultat na CASQ-r	Me	MIN	MAX	R	SD
Negativni događaji	6,00	3,000	9,000	6,000	1,430
Pozitivni događaj	6,00	2,000	11,000	9,000	1,769
Ukupni rezultat	1,00	-4,000	5,000	9,000	2,161

Tablica 3: Prikaz deskriptivnih parametara (medijan, standardne devijacije, minimalne i maksimalne vrijednosti te raspona rezultata) za negativne događaje, pozitivne događaje te ukupni rezultat na CASQ-r kod adolescenta iz rastavljenih obitelji (N=16)

Rezultat na CASQ-r	Me	MIN	MAX	R	SD
Negativni događaji	7,50	4,000	12,000	8,000	2,582
Pozitivni događaji	7,00	5,000	9,000	4,000	1,328
Ukupni rezultat	-1,00	-6,00	4,00	10,00	1,328

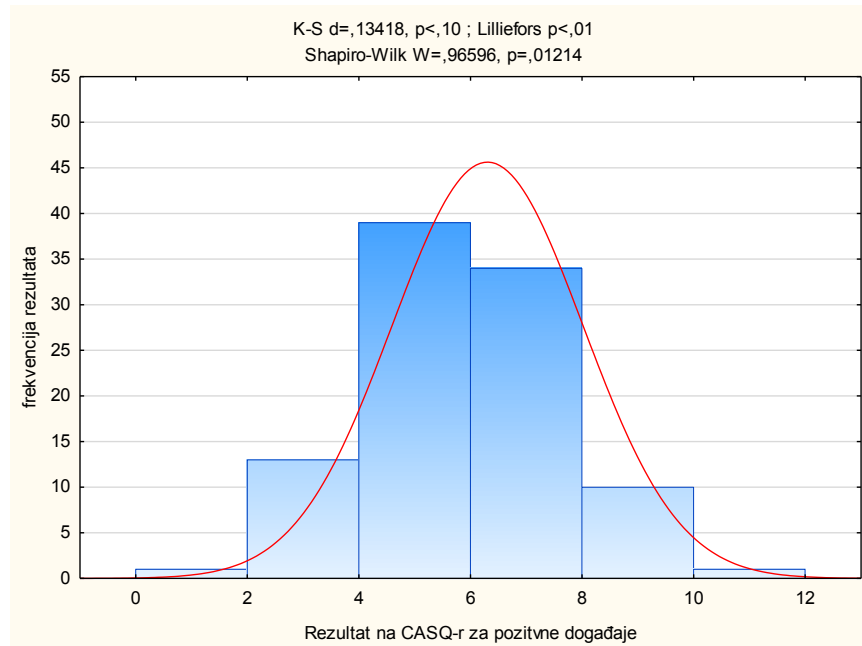
Prije odgovora na postavljeni problem, potrebno je provjeriti jesu li podaci normalno distribuirani:

Tablica 4 Prikaz pokazatelja normalnosti distribucije za tri zavisne varijable: rezultat na CASQ-r za pozitivne događaje, rezultat na CASQ-r za negativne događaje i ukupni rezultat na CASQ-r za grupu sudionika, N=98

Rezultat na CASQ-r	Pokazatelji normalnosti distribucije	
	Zakrivljenost	Spljoštenost
Negativni događaji	1,000	0,941
Pozitivni događaji	0,137	-0,280
Ukupni rezultat	-0,328	-0,360

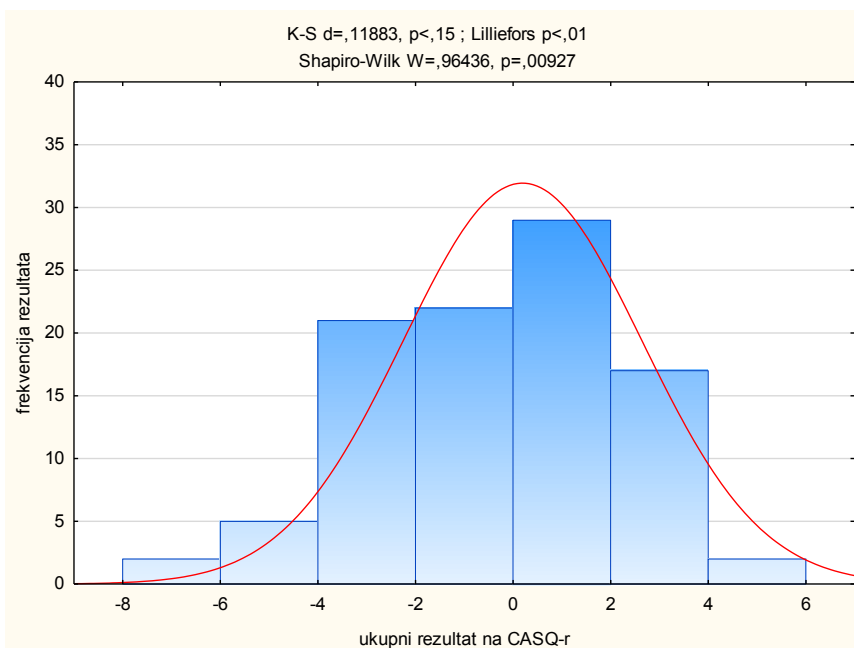
Iz Tablice 4 vidljivo je kako su zakrivljenost i spljoštenost datih distribucija u prihvatljivim granicama normalne raspodjele.

Međutim, kako bi se na objektivan način provjerilo jesu li distribucije rezultata na pozitivnim, negativnim događajima te distirbucija ukupnog rezultata za adolescente iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji normalno distribuirane, potrebno je provesti odgovarajuće statističke testove:

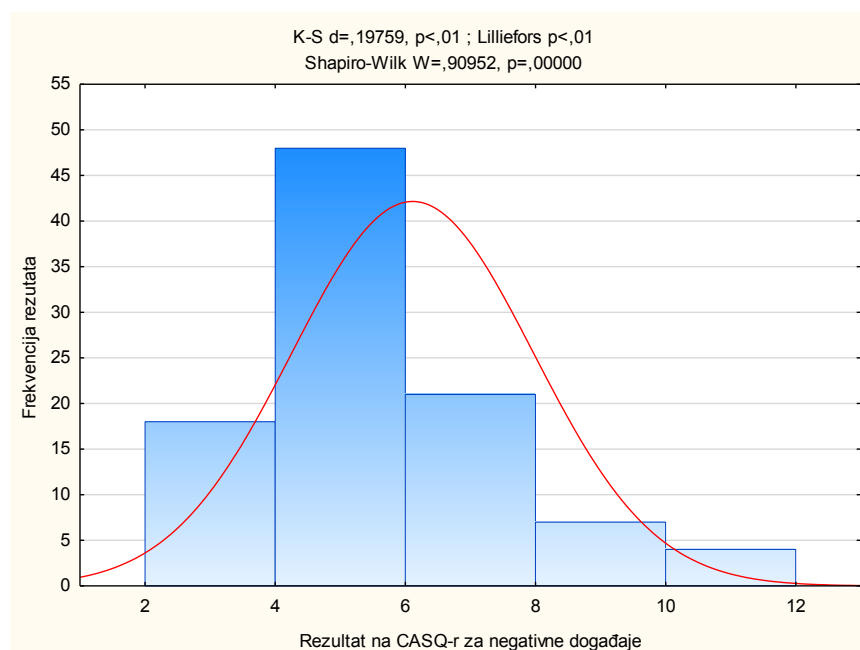
Slika 2. Grafički prikaz rezultata na CASQ-r za pozitivne događaje te prikaz rezultata testiranja Kolmogorov-Smirnov, Shapiro-Wilk i Lilliefors testom, N=98

Provedbom Kolmogorov- Smirnov, Shapiro-Wilk i Lilliefors testa utvrđeno je kako distribucija rezultata na CASQ-r za pozitivne događaje odstupa značajno od normalne.

Slika 3. Grafički prikaz rezultata na CASQ-r (ukupni rezultat) te prikaz rezultata testiranja Kolmogorv-Smirnov, Shapiro-Wilk i Lilliefors testom, N=98

Provedbom Kolmogorov- Smirnov, Shapiro-Wilk i Lilliefors testa utvrđeno je kako distribucija rezultata na CASQ-r (ukupni rezultat) odstupa značajno od normalne.

Slika 4. Grafički prikaz rezultata na CASQ-r za negativne događaje te prikaz rezultata testiranja Kolmogorv-Smirnov, Shapiro-Wilk i Lilliefors testom, N=98

Provedbom Kolmogorov- Smirnov, Shapiro-Wilk i Lilliefors testa utvrđeno je kako distribucija rezultata na CASQ-r za negativne događaje odstupa značajno od normalne.

Budući da se naš upitnik sastojao od 24 pitanja pri čemu je svako pitanje imalo dva ponuđena odgovora, lako je vidjeti da je ukupan broj mogućih ishoda upitnika jednak 2^{24} , tj. čak i mnogo manje od toga, kada se uzme u obzir da sva pitanja imaju jednaku težinu u vrednovanju. Zato naša varijabla ne može biti kontinuirana, tj. ona je diskretna, što objašnjava naš odabir Mann-Whitney U testa za diskretne varijable.

Tablica 5 Prikaz rezultata testiranja Mann-Whitney U testom za grupa sudionika iz dvoroditeljskih obitelji (N=82) i grupa sudionika iz rastavljenih obitelji (N=16)

Rezultat na CASQ-r	$\sum Rg1^5$	$\sum Rg2^6$	U	Z	p	Z^7	p^8
Negativni događaji	3724,50	1126,50	321,50	-3,210	0,001**	-3,272	0,001
Pozitivni događaji	3915,00	935,00	467,50	1,807	0,071	1,823	0,070
Ukupni rezultat	4247,50	603,5	512,00	-1,379	0,168	-1,401	0,169

** $p < 0,01$

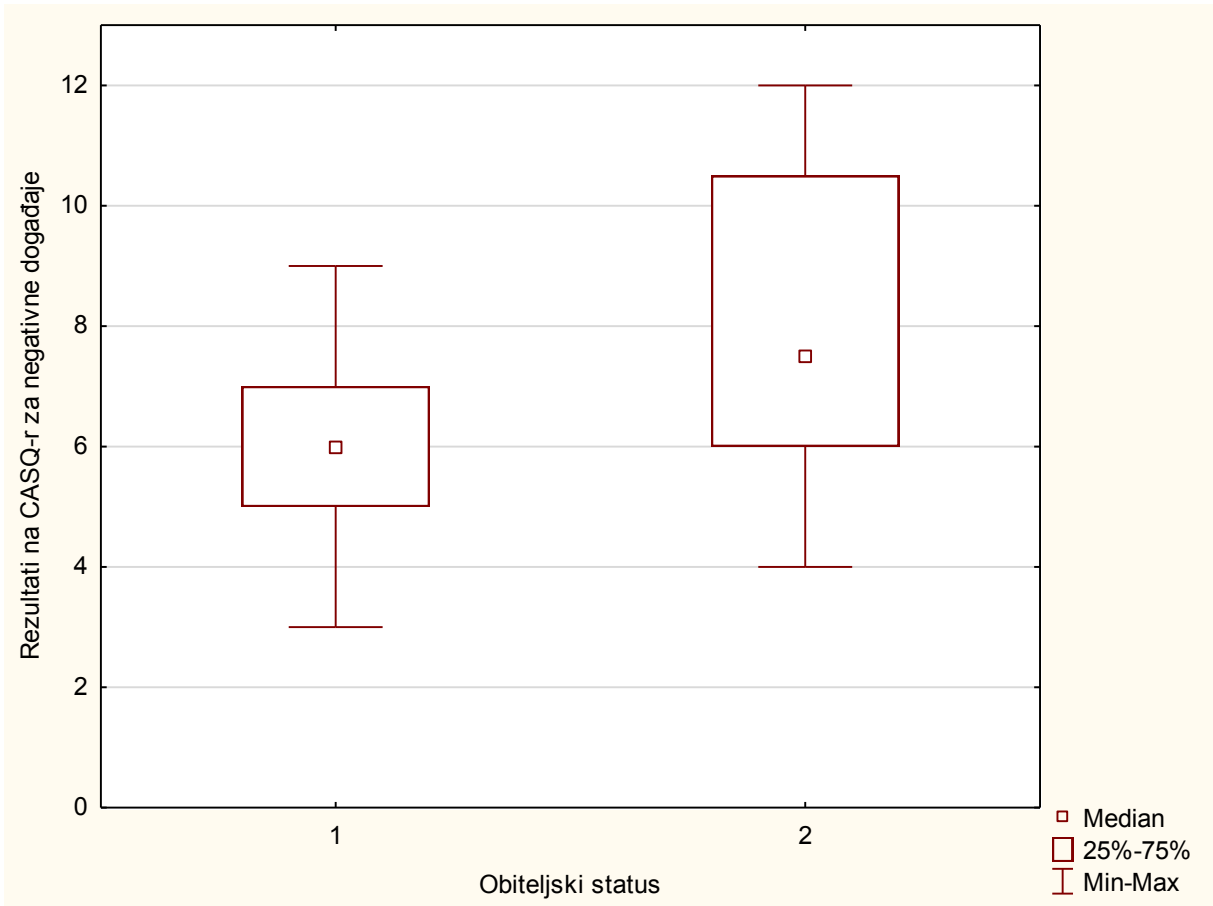
Iz Tablice 5 vidljivo je kako se distribucije rezultata CASQ-r za negativne događaje kod adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji razlikuju statistički značajno ($U = 321,5$, $N1=82$, $N2=16$, $p < 0.05$). Pri tome, adolescenti iz rastavljenih obitelji imaju pesimističniji atribucijski stil ($Me= 7.5$) od adolescenata iz dvoroditeljskih obitelji ($Me=6$). Rezultati na CASQ-r za pozitivne događaje te ukupni rezultat na CASQ-r ne razlikuje se statistički značajno ovisno o obiteljskom statusu.

⁵ Suma rangova grupe "Adolescenti iz dvoroditeljskih obitelji"

⁶ Suma rangova grupe "Adolescenti iz rastavljenih obitelji"

⁷ Z- prilagođena vrijednost

⁸ p- two-tailed

Slika 5. Prikaz medijana (Me), kvartila i raspona na CASQ-r (negativni događaji) za adolescente iz dvoroditeljskih (1) i rastavljenih (2) obitelji

Iz Slike 5 vidljivo je kako adolescenti iz rastavljenih obitelji (Me= 7.5) imaju pesimističnije rezultate za negativne događaje na revidiranom Upitniku atribucijskog stila kod djece od djece iz dvoroditeljskih obitelji (Me=6).

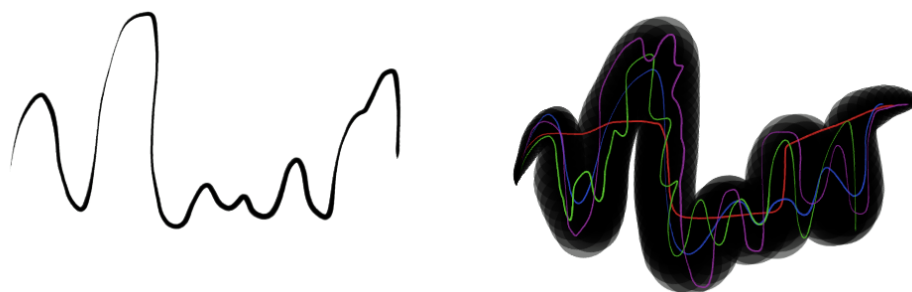
5. Rasprava

Rana adolescencija vrijeme je velikih promjena i za adolescente i za roditelje, kao i za njihov odnos. Razvoj kognitivnih sposobnosti omogućuje adolescentu novi pogled na svijet jer sada o idejama može razmišljati na sistematičan, konceptualan i logičan način (Rudan, 2004). Teško je reći kada adolescencija počinje, a upravo su velike interindividualne razlike u tjelesnom i kognitivnom razvoju odgovorne za ovakvo nejednoznačno shvaćanje adolescencije. Razlike između adolescenata osim maturacijom koja nije unisona, određene su i njihovim različitim kulturnim, društvenim i obiteljskim prilikama. Jedna od osobina ličnosti prema kojoj se adolescenti razlikuju, a ovisna je i o genetskim i o socijalnim faktorima jest atribucijski stil. Atribucijski stil u devetoj godini života već je razvijen i vremenski stabilan (Nolen-Hoeksema i Girgus, 1994) te aktivan u svojoj ulozi posrednika bihevioralnih reakcija na neki događaj ili ponašanje, putem svojega neposrednog djelovanja na afektivne reakcije. Zbog svoje velike važnosti, koja se ogleda u povezanosti atribucijskog stila s brojnim drugim konstruktima (primjerice povezanost pesimističnog atribucijskog stila i depresije, školskog postignuća, sportskog postignuća, fizičkog zdravlja...) postavlja se pitanje koji su to socijalni faktori koji određuju nečiji atribucijski stil. Jedan od socijalnih faktora koji utječe na mnoge sfere života svakog adolescenta jest obiteljski status. Naime, život u rastavljenoj ili dvoroditeljskoj obitelji može utjecati na samopouzdanje adolescenta (O'Connell Corcoran, 1997), stupanj intimne sa svakim od roditelja (Gonzales, 1995), različitu percepciju vlastitih budućih romantičnih veza (Whitton, 2008), kao i različiti lokus kontrole (Alqashan, 1999). Sukladno tome, cilj istraživanja bio je utvrditi utječe li i obiteljski status na atribucijski stil adolescenata.

Iz Tablice 5 te sa Slike 5 vidljivo je kako se adolescenti iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji razlikuju u atribuiranju negativnih događaja, pri čemu adolescenti iz rastavljenih obitelji imaju pesimističniji atribucijski stil od svojih vršnjaka iz dvoroditeljskih obitelji. Razlike u atribuiranju pozitivnih događaja, kao i prema općoj tendenciji atribucijskog stila (više optimističan ili više pesimističan) nije bilo. Budući da ovakva istraživanja do sada uglavnom nisu provedena, rezultate ovog istraživanja teško je smjestiti u kontekst "očekivanih rezultata", uz iznimku navoda kako djeca koja iskuse roditeljski razvod posljedično mogu razviti pesimističniji atribucijski stil od djece čiji roditelji ostanu zajedno (Nolen- Hoeksema, Girgus i Seligman, 1991). Međutim, ovakve rezultate moguće je povezati s istraživanjem kojeg su provele Nolen-Hoeksema i Girgus iz 1994. godine.

Naime, istraživači su longitudinalno su pratili djecu svakih 6 mjeseci u vremenskom razdoblju od 5 godina testirajući pri tom dječji atribucijski stil. Jedan od zaključaka njihove studije jest da, globalno gledajući, u dobi od 9-13 godina atribucijski stil za pozitivne događaje postaje svake godine sve optimističniji. U ovom istraživanju, uzorak su predstavljala djeca iz 5., 6. i 7. razreda, ali su u generiranju rezultata sva tri razreda uzeta zajedno. Kada se provjeri postotak djece iz rastavljenih obitelji u svakoj od ovih dobnih kategorija, utvrdi se kako je više djece iz 6. i 7., nego li iz 5. razreda što je možda i objašnjenje potvrđivanja nul-hipoteze za pozitivne događaje, odnosno za ne pronalaženje razlike u općoj tendenciji atribuiranja događaja.

Također, još jedno od objašnjenja proizlazi iz domene pamćenja. Naime, neka istraživanja (recimo Baumeister, Bratslavsky, Finkenauer i Vohs, 2001) pokazuju kako ljudi općenito bolje pamte negativne događaje od pozitivnih te kako negativni događaji imaju veći utjecaj na različite aspekte života od pozitivnih događaja.

Slika 6 Shematski prikaz pamćenja događaja

Na slici 6 vidimo shematski prikaz zamagljenog pamćenja. Događaj koji je sudionik u početnom trenutku zapamtio, shematski je prikazan kao tanka valovita linija. S vremenom se u mozgu sudionika gubi preciznost i sigurnost u sam događaj, te je to shematski prikazano kao mnogo deblja linija sličnog oblika jer je svaki dio događaja prošao kroz rekonstrukciju u pamćenju te je okvir u kojem se nalazi točno sjećanje mnogo širi. Primjerice, ako je netko zapamtio da je jeo jabuku na plaži u Zadru, s vremenom se svaka komponenta pamćenja preispituje te će sudionik reći da je jeo ili jabuku ili bananu ili

krušku na nekoj plaži ili u nekoj šumi ili u kući i to ili u Zadru ili u Šibeniku ili u Gospiću. Štoviše, sudionik se može pitati je li uopće jeo ili je samo narezao voće ili je primjerice pio voćni sok. Navedeni primjer je diskretan i u njemu rekonstrukcijom sudionik može dobiti 2⁴ različitih događaja od kojih je samo jedan jednak prvoj zapamćenoj verziji. Primjerice, sudionik može tvrditi da je pio sok od kruške u šumi u Gospiću i to će biti sasvim drugačije od prve zapamćene verzije, iako svaka pojedina komponenta zapamćene tvrdnje nije toliko daleko od prve zapamćene verzije. Shematski smo prikazali kontinuiranu verziju: budući da je zamagljena verzija pamćenja sudionika puno deblja linija, vidimo da možemo povući proizvoljno mnogo linija koje će međusobno biti sasvim različite, a ipak sve biti unutar nove linije pamćenja. Istraživanja (recimo Baumeister i sur., 2001) su pokazala kako je pamćenje negativnih događaja puno življe, točnije i precizije te utjecajnije u mnogim životnim područjima od pamćenja pozitivnih događaja. Zato pamćenje pozitivnih događaja možemo predočiti ovakvim dvjema linijama te je jasno da je zbog širine druge linije mnogostruko povećana vjerojatnost da se smanji razlika u atribuiranju pozitivnih događaja, pogotovo ako se uzme u obzir tendencija ka uljepšavanju već pozitivnih uspomena (Kensinger, 2011). Nadalje, potrebno je razjasniti možebitan utjecaj rastave na atribucijski stil djece u domeni negativnih događaja. Na koji način bi rastava mogla utjecati na atribucijski stil? Rastava za mlade adolescente često, predstavlja epizodu depresije (Storksén i sur., 2006), a samo je jedna depresivna epizoda dovoljna za razvoj pesimističnog atribucijskog stila (Buchanan i Seligman, 1995), koji bez odgovarajuće intervencije može ostati doživotan. Ako rastava (ili događaji koji su do nje doveli) imaju utjecaj na atribucijski stil djeteta, a atribucijski stil neposredno djeluje na afektivne reakcije prema nekom ponašanju ili događaju (primjerice osjećaj rezigniranosti) te posredno na bihevioralne reakcije djeteta (recimo nebriga za sebe; za svoje zdravlje) potrebno je u razgovoru s djecom postići onaj stupanj razumijevanja na kojem dijete zna da nije krivo za određeni negativni događaj koji nije u njihovoj moći. Također, zanimljiv je utjecaj roditeljske rastave i u drugim domenama života djeteta. Iz Tablice 1 vidljivo je kako se djeca iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji razlikuju prema doživljenim problemima u školi, pri čemu adolescenti iz rastavljenih obitelji doživljavaju više problema s ocjenama i u odnosu s vršnjacima od adolescenata iz dvoroditeljskih obitelji (Prilog; Tablica 1). Ovakvi rezultati u skladu su i s rezultatima dosadašnjih istraživanja (Amato i Keith, 1991, Amato, 2001). Ono što ovdje treba napomenuti jest da iako se učenici iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji razlikuju prema doživljenim problemima u školi te

prema načinu atribuiranja negativnih događaja, to ne znači da svaki učenik kojemu su roditelji rastavljeni doživljava takve probleme ili se očekuje da će u budućnosti doživjeti takve probleme, kao i da je svaki učenik iz dvoroditeljske obitelji lišen ovakvih problema. Ako dakle rastava u prosjeku ima utjecaj na dječji atribucijski stil i na dječje probleme u školi, bitnije pitanje jest koji su to egzaktni faktori povezani s rastovom koji do toga dovode. Jesu li to roditeljske svađe prije samog čina rastave, smanjen kontakt s jednim od roditelja nakon rastave, intrapersonalni konflikti ili nešto sasvim drugo? Na ova pitanja valjalo bi odgovoriti u sljedećim istraživanjima.

Budući da se radi o vrlo kompleksnoj temi i vrlo osjetljivom uzorku, ovo istraživanje ima i nekolicu nedostataka. Primjerice, uspoređivane grupe sudionika značajno se razlikuju u broju sudionika (82:16) što je svakako otežalo statističku obradu i smanjilo statističku snagu samog istraživanja. Nadalje, prije samog ispitivanja djece na CASQ-r, možda je trebalo i prikupiti podatak o tome percipiraju li djeca, ukoliko su im roditelji razvedeni, roditeljsku rastavu ili razvod kao negativan događaj. Na ovaj način, moglo bi se s većim pouzdanjem zaključivati o analognosti atribucija jednog negativnog životnog događaja poput rastave i hipotetskih negativnih događaja datih u revidiranom Upitniku atribucijskog stila kod djece.

Kako se ne bi donijeli paušalni zaključci o samoj rastavi i njenoj ulozi u formiranju dječjeg atribucijog stila, potrebno je još jednom kazati kako je rastava vrlo širok pojam. Vrlo je teško specificirati i sa sigurnošću reći da je rastava kao takva utjecala na atribucijski stil djeteta. Vjerojatnije je da su u podlozi toga negativni događaji među roditeljima koji su doveli do rastave. Naime, za određen broj djece, rastava čak predstavlja pozitivan događaj zbog terminiranja svađa i stresa koji su do nje doveli, a ne negativan događaj per se.

Ono što se svakako nameće kao idući korak u istraživanju utjecaja rastave na atribucijski stil djeteta jest preventivna i edukativna nota kojom bi trebala biti obojena naredna istraživanja.

6. Zaključak

Utvrđena je razlika u atribucijskom stilu adolescenta iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji na dijelu revidiranog Upitnika atribucijskog stila koji se odnosi na negativne događaje. Naime, adolescenti iz rastavljenih obitelji negativne događaje atribuiraju pesimističnije od adolescenata iz dvoroditeljskih obitelji. Točnije, atribucije adolescenata iz rastavljenih obitelji za negativne događaje više su internalne, stabilne i globalne od atribucija adolescenata iz dvoroditeljskih obitelji. U atribuiranju pozitivnih događaja na revidiranom Upitniku atribucijskog stila, kao i prema općoj tendenciji atribuiranja događaja adolescenti iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji nisu se značajno razlikovali.

7. Literatura

- Abramson, L. Metalsky, G., Alloy, L. (1988). The hopelessness theory of depression: Does research test the theory? U L.Y. Abramson (ur.) : *Social Cognition and Clinical Psychology: A synthesis* (str 33.-65.). New York: Guilford.
- Abramson, L.Y., Seligman, M.E.P., Teasdale, J. (1978..) Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49.-74.
- Alqashan, H. (1999). The impact of parental disruption on Kuwaiti adolescents: a comparative study on children from intact and broken families. *Internation journal of emergency mental health*, 1(4), 219.-225.
- Amato, P. R. (2001). Children and divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26-46.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall
- Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., Vohs, K. D. (2001). Bad Is Stronger Than Good. *Review of General Psychology*, 5(4), 323-370.
- Buchanan, G., Seligman, M.E.P (1995). *Explanatory style*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum
- Children's Attributional Style Questionnaire. Unpublished manuscript, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Dewhirst, P. (2013). Attributional style and depression: a prospective study of adolescent females. Neobjavljeni magistarski rad. Mount Saint Vincent University, Halifax, Nova Scotia.
- Dweck, C. S., Davidson, W., Nelson, S., Enna, B. (1978). Sex differences in learned helplessness: II. The contingencies of evaluative feedback in the classroom and III. An experimental analysis. *Developmental Psychology*, 14(3), 268-276.
- Haefffel, G. J., Gibb, B.E., Metalsky, G.I., Alloy, L.B., Abramson, L.Y., Hankin, B.L., Joiner, T.E., Swendsen, J.D. (1978.). Measuring cognitive vulnerability to depression: development and validation of the cognitive style questionnaire. *Clinical Psychology Review*, 28, 824.-836.
- Hewstone, M., Stroebe, W. (2001). *Uvod u socijalnu psihologiju*. Jastrebarsko: Naklada Slap

- Hu, T., Zhang, D., & Yang, Z. (2015). The relationship between attributional style for negative outcomes and depression: A meta-analysis. *Journal of Social and Clinical Psychology, 34*, 304–321.
- Kaslow, N. J., Tanenbaum, R. L., Seligman, M. E. P. (1978). The KASTAN-R: A children's attributional style questionnaire. Neobjavljeni manuskript. University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Kruk, E. (2015). Recent advances in understanding parental alienation. Preuzeto 16.09.2017. s <https://www.psychologytoday.com/blog/co-parenting-after-divorce/201507/recent-advances-in-understanding-parental-alienation>
- Larzelere, R., Huston, T. (1980). The Dyadic Trust Scale: Toward Understanding Interpersonal Trust in Close Relationships. *Journal of Marriage and the Family*
- Mahdoodizaman, M., Razaghi, S., Amirsardari, L., Hobbi, O., Ghaderi, D. (2016). The Relationship Between Interpersonal Cognitive Distortions and Attribution Styles Among Divorce Applicant Couples and its Impact on Sexual Satisfaction. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences, 10*(3)
- Majzub, R.M., Mansor, S. (2012). Perception and adjustment of adolescents towards divorce. *Social and Behavioral Sciences, 46*, 3530.-3534.
- Mohi, G. W. (2015, September 22). Positive outcomes of divorce: A multi-method study on the effects of parental divorce on children. *University of Central Florida Undergraduate Research Journal, 7*(2).
- Nemade, R., Reiss, N., Dombeck, M. (2007). *Psychology of Depression- Psychodynamic Theories - Depression Resources, Education About Depression and* <https://www.mentalhelp.net/articles/psychology-of-depression-psychodynamic-theories>
- Nolen-Hoeksema, S., Girgus, J. S. (1994). The emergence of gender differences in depression during adolescence. *Psychological Bulletin, 115*, 424-443.
- Nolen-Hoeksema, S., Seligman, M.E.P., Girgus, J. (1991). Sex differences in depression and explanatory style in pre-adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 20*, 231.- 243.
- O'Connell Corcoran, K. (1997). Psychological and emotional aspects of divorce. Preuzeto 16.09.2017. s <http://www.mediate.com/articles/psych.cfm>

- Parashar, F. (2017). *The psychology of optimism and pessimism: theories and research findings*. Preuzeto 16.09.2017. s <http://positivepsychology.org.uk/optimism-pessimism-theory/>
- Peterson, C., Seligman, M.E.P. (1984). Causal explanations as a risk factor for depression: Theory and evidence". *Psychological Review*, 91, 347–74
- Rudan, V. (2004). Normalni adolescentni razvoj. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 10 (52), 36.-39.
- Seligman, M.E.P. (1972). Learned helplessness. *Annual Review of Medicine*, 23, 407.-412.
- Størksen, I., Roysamb, E., Holmen, T. L., Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well- being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 75– 84.
- Thompson R. G, Alonzo D., Hasin D. S. (2013). Parental divorce, maternal-paternal alcohol problems, and adult offspring lifetime alcohol dependence. *Journal of Social Work Practice in Addicts*, 13(3), 295–308
- Thompson, M., Kaslow, N.J., Weiss, B., Nolen-Hoeksema, S., (1998). Children's attributional style questionnaire- revised: psychometric examination. *Psychological Assessment*, 10, 166.-170.
- Vulić-Prtorić, A. i Sorić, I. (2002). Skala atribucijskog stila za djecu - CASQ, Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zadru, Sv.1, 137-147
- Whitton, S. W., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2008). Effects of Parental Divorce on Marital Commitment and Confidence. *Journal of Family Psychology : JFP : Journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, 22(5), 789–793.
- Ystgaard M, Reinhold NP, Hustby J, Mehlum L (2003). Deliberate self-harm in adolescents. *Tidsskr Nor Laegeforen* 123, 2241-2245.

8. Prilog

Tablica 1: Testiranje razlika na pojedinim deskriptivnim varijablama između adolescenata iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji χ^2 testom.

Socio-ekonomski status	<p>Pokazatelj 1 : "Imam svoju sobu"</p> <p>Pokazatelj 2: "Imam doma računalo"</p> <p>Pokazatelj 3: "Imam doma internet"</p>
Problemi u školi	<p>*Pokazatelj 1: " U posljednjih nekoliko mjeseci imao/imala sam probleme s ocjenama"</p> <p>Pokazatelj 2: " U posljednjih nekoliko mjeseci imao/imala sam probleme s nastavnicima"</p> <p>*Pokazatelj 3: " U posljednjih nekoliko mjeseci imao/imala sam probleme u odnosu s vršnjacima"</p>
Problemi kod kuće	<p>Pokazatelj 1: " U posljednjih nekoliko mjeseci imao/imala sam probleme s roditeljima"</p> <p>Pokazatelj 2: " Jesi li u posljednjih 6 mjeseci doživio/doživjela svađe među roditeljima"</p> <p>Pokazatelj 3: " Jesi li u posljednjih 6 mjeseci doživio/doživjela sam obiteljske konflikte"</p>
Zdravstveni problemi	<p>Pokazatelj 1: "Jesi li u posljednjih 6 mjeseci doživio/doživjela vlastite zdravstvene probleme"</p> <p>Pokazatelj 2: "Jesi li u posljednjih 6 mjeseci doživio/doživjela zdravstvene probleme nekog člana obitelji"</p> <p>Pokazatelj 3: "Jesi li u posljednjih 6 mjeseci doživio/doživjela boravak u bolnici ili operaciju"</p> <p>Pokazatelj 4: "Jesi li u posljednjih 6 mjeseci doživio/doživjela boravak u bolnici ili operaciju nekog člana obitelji "</p> <p>Pokazatelj 5: "Jesi li u posljednjih 6 mjeseci doživio/doživjela gubitke"</p>

*p<0,05

U domeni školskih problema utvrđena je statistički razlika između djece iz dvoroditeljskih i rastavljenih obitelji. Naime, djeca iz rastavljenih obitelji doživjela su više problema s ocjenama od djece iz dvoroditeljskih obitelji (68,75% : 43,9%) kao i više problema u odnosu s vršnjacima (18,75% : 0,02%).